

نگاهی به مؤلفه‌های مظاهر فساد سازمانی

سید حمید تنها

فرامرز صحرائی

سرشناسه: تنها، سیدحمید. ۱۳۲۳-
 عنوان و نام پدیدآور: نگاهی به مؤلفه‌های مظاهر فساد سازمانی / سیدحمید تنها، فرامرز
 صحرائی؛ به سفارش معاونت برنامه‌ریزی و توسعه شهری.
 مشخصات نشر: تهران، سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران، مؤسسه نشر شهر، ۱۳۹۰.
 مشخصات ظاهری: ۱۷۳ص: مصور، نمونه.
 شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۳۸-۲۱۹-۸.
 وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا
 یادداشت: کتابنامه: ص: [۱۷۳]-۱۷۸.
 یادداشت: نمایه.
 موضوع: سازمان‌های دولتی --- فساد
 موضوع: سازمان‌های دولتی -- ایران -- فساد
 شناسه افزوده: صحرائی، فرامرز. ۱۳۵۲-
 شناسه افزوده: سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران، مؤسسه نشر شهر
 شناسه افزوده: شهرداری تهران، معاونت تحقیقات و برنامه‌ریزی توسعه شهری
 رده‌بندی کنگره: ۳۵۳/۱۶
 رده‌بندی دیوبیس: ۳۵۳/۱۶
 شماره کتابشناسی ملی: ۲۱۲۷۶۵۰

نگاهی به مؤلفه‌های مظاهر فساد سازمانی

مؤلفان: سیدحمید تنها، فرامرز صحرائی

ویراستار علمی: دکتر کامبیز م‌هاشمی

مدیر اجرایی: سیدحمید تنها

صفحه‌آرا: ربایه ابوطالبی

ناشر: مؤسسه نشر شهر

به سفارش حراست کل شهرداری تهران

نوبت و تاریخ چاپ: اول - ۱۳۹۰

شمارگان: ۲۰۰۰ نسخه

چاپ و صحافی: مرکز چاپ نشر شهر

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۳۸-۲۱۹-۸

بها: ۳۰۰۰۰ ریال

کلیه حقوق این اثر برای «حراست کل شهرداری تهران» محفوظ است.

Printed in Iran

نشانی: تهران، خیابان شهید رجایی، جنب کلینیک سبزه آبان، ساختمان شهید سینا سلیمانی، شماره ۵۰۰
 حراست کل شهرداری تهران

نشانی ناشر: تهران، خیابان پاسداران، خیابان شهید گل‌نیر، خیابان شهید ناطق نوری (زمره)، شماره ۵۶.

بوستان کتاب، واحد ۱۶، مؤسسه نشر شهر. تلفن: ۲۲۸۵۸۱۷۲ - ۲۲۸۱۳۳۷۸. نمابر: ۲۲۸۵۶۱۱۸

فروشگاه مرکزی: میدان فلسطین، قنچ شمالی، شماره ۹، تلفن: ۸۸۹۵۲۵۳۲. مرکز چاپ: ۸۸۲۲۱۹۰۶

E-mail: info@shahrpress.ir

www.shahrpress.ir

باید در سازمان‌ها با مظاهر فساد و خلاف به شدت برخورد شود. در مجموع روند کلی عملکرد حراست شهرداری تهران برای سالم‌سازی روندی قابل قبول و خوب بوده و زحمات زیادی کشیده شده است، اما بنده همواره و در همه عرصه‌های مدیریتی که حضور داشته‌ام بر این نکته تأکید کرده‌ام که روز مرگ هر سازمان روزی است که خودش را با گذشته قیاس کند. ما باید همیشه نگاه به وضعیت مطلوبی که باید داشته باشیم، بکنیم.

باید با مظاهر فساد و خلاف در شهرداری تهران با تمام توان برخورد شود. البته لازم است برای برخورد با مظاهر تخلف، نخست زمینه‌های بروز تخلف به خوبی شناسایی شود. باید تلاش کنیم در سازمان قدرت کنترل داشته باشیم. باید کاری کرد که اگر در مجموعه تخلفی صورت گرفت در درجه اول برای مجرم و متخلف ناامنی ایجاد شود و اگر کسی هم تخلفی کرد، عوامل اجرای قانون به سرعت بر او مستولی شوند. اگر برخورد با مجرمان ناامنی برای آنان و دیگر متخلفان ایجاد نکند این موضوع شجاعت را از مدیران سالم خواهد گرفت. اما اگر برخورد با متخلف به درستی انجام شود، این امر اثر وضعی داشته و به مدیران سالم قدرت و جسارت کار را خواهد داد.

محمدباقر قالیباف

شهردار تهران

سخنی کوتاه با خواننده:

شهرداری تهران با گستردگی فراوان، تأمورات های متنوع و سازماندهی ویژه در حال ارائه خدمات مختلف شهری به شهروندان است. گستردگی مدنی و طیف عملکردهای شهرداری عاملی است در جهت پیچیدگی فرآیندهای آن و همین امر باعث پنهان ماندن برخی لایه های عملکردی و رویدادهای آن خواهد بود؛ به نحوی که امکان بالقوه بروز مظاهر فساد در آن را بدید می آورد. برعهده حراست کل شهرداری تهران است که با شناخت کامل فرآیندها و ایجاد شفافیت محض در عملکردها، روزه ها و گلوگاه های بالقوه و بالفعل مظاهر فساد را شناسایی و مسدود نماید و از تهدیدهای احتمالی، فرصت های طلایی برای بهره وری بیشتر و ارائه خدمات بهینه بسازد.

بدیهی است شهردار یا والی شهر چنانچه ویژگی ها و سجایای اخلاقی و فضایل ارزشی در برقراری عدالت، سلامت رفتار سازمانی و مبارزه با فساد را در خود پرورش داده باشد، نه فقط در دایره های مردم شهر جای می گیرد و عزیز مردم می گردد، بلکه موجبات رضایت خالق یکتا را فراهم می آورد و به واقع از نعمتی که خداوند به وی در فرصت خدمتگزاری به مردم اعطا کرده است، نهایت استفاده را کرده و شکر آن نعمت را به جای آورده است.

جامعه ایران، جامعه ای است مبتنی بر ارزش های الهی که حضور اعتقادات را می توان در جای جای شهر، حتی معماری و بافت شهری آن نیز یافت. بدیهی است چنین مردمی نگاه مذهبی دارند و انتظاراتشان از والی شهرشان برآورده سازی همین الگوهاست. در چنین شرایطی است که هر شهروند از فعالیت شهرداری احساس رضایت می کند و شهر به محیطی بدل می شود که در آن سلامت روح و روان

برقرار است و محیطی است که آرامش دل و جان مؤمنان به ارزش‌های الهی را فراهم می‌آورد. گردش امور شهروندان در این شهر براساس عدل و انصاف و ارزش‌های اخلاقی است و مفسده در آن جایی ندارد. شهروندان این شهر درمی‌یابند که شهردارشان همساز با نوای دلنشین و روحانی اعتقادات والای مذهب و دینشان به دور از هرگونه آلودگی و پلشتی زخارف دنیای مادی به دنبال ارائه خدمت به هموطنان و همشهریان خود است.

برقراری ارزش‌های اصیل الهی در فضای شهر را می‌توان با تلفیق فناوری‌های نوین دنیای تکنولوژی در هم آمیختن و به توازن میان این دو در سرتاسر شهر دست یافت و فعالیت‌های روزمره شهروندان را نیز با بهره‌گیری از دنیای تکنولوژی جدید به تسهیل و تسریع رساند. در بسیاری از شهرهای نوین دنیا آموزه‌های از اعمال ارزش‌های اعتقادی جامعه و فناوری‌های نوین به چشم می‌خورد و در آن‌ها شهردار منتخب مردم که در دل‌های آنان جای دارد، بالاترین منصب اجرایی شهر و در حکم فردی است که تمامی امور جاری و ساری و فعالیت‌های حکومتی در شهر به اذن او و با درایت نام معاونان و مشاوران وی به منصه ظهور می‌رسد تا آنجا که حتی در مواردی صدور تابعیت شهروندی برای افراد خارجی با مجوز و امضای شهردار امکان‌پذیر است و چنین مجموعه‌ای شهرداری را به پویاترین دستگاه حاکم بر شهر چه در زمینه‌های اجرایی و چه در مبانی ارزشی و اعتقادی جامعه بدل می‌سازد.

پاک بودن شهرداری، مسئولان، متعهدیان و نیز کارکنان آن از مظاهر فساد، نکته‌ای است که از آغاز شکل‌گیری نظام مقدس اسلامی همواره مدنظر عالی‌رتبه‌ترین مقامات بوده است. کتاب حاضر با همین نیت و به منظور ارتقای سطح دانش پرسنل حراست کل شهرداری تهیه شده است و تلاشی است کوچک برای پیشبرد روزافزون سلامت اداری، مالی و اخلاقی در سازمان شهرداری که امید می‌رود مقبول واقع شود.

سید حمید تنها

دیباچه:

در طول تاریخ و در جوامع بشری فلسفه تشکیل دولت و نهادهای حکومتی از سوی مردم، سامان دادن به امور، اجرای قوانین و نظارت بر اجرای درست این قوانین و برقراری عدالت در جامعه بوده است. شهروندان همواره سلامت و سعادت رفتاری را مطالبه می‌کنند و تجلی آن را از نهادهای حکومتی انتظار دارند. بنابراین، دست‌اندرکاران حکومتی و به‌خصوص کارگزاران نظام اسلامی برای این‌که بتوانند وظایف خود را به‌خوبی انجام دهند، باید قواعد مبنایی، قوانین موضوعه ارزش‌های اسلامی و نیز اصول مدیریت را رعایت کنند تا از این رهگذر موفق شوند به بهترین شیوه به اداره امور مردم بپردازند.

از این‌رو در همه جوامع، رعایت سلسله اصول اخلاقی در سامانه حکومت و دولت امری پسندیده و ممدوح است و اگر اخلاق در انجام امور اداری و مالی در سازمان برقرار باشد، از یک‌سو کارکردن شیرین و توأم با رضایت شغلی و احساس رضایتمندی و خودشکوفایی به وجود خواهد آمد و از سوی دیگر رضایت مردم و خداوند نیز پیشرفت امور و شکوفایی کارها و بهبود اوضاع کشور را به همراه خود خواهد داشت. عدم رضایت مبانی ارزشی و اخلاقی در فعالیت‌های سازمان و به طور کل بی‌اخلاقی در سازمان‌ها و نهادهای حکومتی به فساد منتهی خواهد شد. باید دانست تمامی دانشمندان بر این نکته اتفاق نظر دارند که خطرناک‌ترین رویداد انسانی، انحطاط و گسست اخلاقی است که در این صورت هیچ چیز به سلامت نخواهد ماند و انسانیت انسان فرو می‌ریزد و این امر در امور اداری از جایگاهی خطیر و ویژه برخوردار است؛ زیرا وقتی انسان از محدوده فردی خارج می‌شود و در پیوند با دیگر انسان‌ها قرار می‌گیرد، این پیوند صورتی اداری، اجرایی و رسمی می‌گیرد و از موضع تحکیم برقرار می‌گردد.

اگر اخلاق نیک بر روابط انسانی حاکم نباشد، فاجعه چندین برابر می‌شود؛ به همین دلیل در میان اختصاصات برشمرده شده برای کارگزاران دستگاه‌های اجرایی از جمله والاترین ملاک‌ها در هر سازمان متخلقی بودن افراد و وابستگان آن نهاد به رعایت شئون اخلاق انسانی و پایبندی به قوانین و قواعد است. این مفهوم تا بدان درجه از اهمیت برخوردار است که امیرمؤمنان علی علیه‌السلام آنچه را که مایه برتری آدمیان و سبب ولایی شأن ایشان است، کرامت‌های اخلاقی می‌داند و بر این باورند که این کرامت‌ها در اداره امور بخشی اساسی دارند.

در مورد تاریخچه بروز مظاهر فساد در نهادها و سازمان‌ها با مطالعه تاریخ تمدن‌های باستان درمی‌یابیم که فساد در جوامع بشری، قدمتی به اندازه طول تاریخ تمدن بشری داشته است و علی‌رغم گذر از قرن‌ها، اکنون نیز در تمامی کشورهای جهان به درجات مختلف یکی از مسائل اصلی و از جمله موانع رشد و توسعه محسوب می‌شود. فساد باستانی‌های بسیاری برای جوامع بشری به دنبال داشته و در ابعاد و سطوح مختلف گاه حتی تا ظهور جنگ‌های پی‌درپی، خشونت‌ها و قیام علیه تمدن‌های حاکم و از بین رفتن سازمان‌ها و درهم ریختن جوامع نیز پیش رفته است.

در مجموع، با مطالعه تاریخ بشر می‌توان پنداشت که فساد در کنار بقیه عوامل، از علل مهم ظهور اختلال در سامانه حکومتی، بروز نارضایتی مردم، ناکارآمدی نظام خدمت‌رسانی و حتی فروپاشی تمدن‌ها بوده است. طی قرون و اعصار، همواره رابطه معکوسی بین استفاده درست و بجا از قدرت و قلمرو گسترش فساد وجود داشته است و زمانی که از قدرت به‌طور مطلوب استفاده می‌شد، میزان فساد کاهش می‌یافته است.

امروزه تأکید کشورهای مختلف برای پیش‌گیری از فساد، بر سه رکن اصلی آموزش کارکنان، انتخاب افراد براساس شایستگی و بالاخره اصلاح نظام‌های عملیاتی و مکانیزه کردن آن باعث شده است که مبارزه با فساد، شکل اصولی و علمی خود را طی نماید که در این راستا، بررسی جنبه‌های گوناگون فساد اداری می‌تواند ضمن کمک به شناخت این موضوع و ارائه دید جدیدی نسبت به معضل فساد اداری در سازمان‌ها، به روابط درون و برون‌سازمانی کارکنان کمک شایان توجهی داشته باشد.

این مجموعه با چنین هدفی و در راستای ارتقای سطح دانش کارکنان و مدیران حراست شهرداری تهیه شده است و امید می‌رود در حکم انذار و تیشیری باشد برای گام‌های علمی بعدی در جهت ارتقای سطح سلامت رفتار سازمانی و بهبود سلامت عملکرد سازمان.

فرامرز صحرائی

فهرست مندرجات

۷	سخنی کوتاه با خواننده.....
۹	دبیاجه.....
	بخش اول: مفاهیم نظری
۱۵	فصل اول: تعاریف.....
۱۹	روند گسترش فساد سازمانی.....
۲۰	کالبدشکافی فساد.....
۲۲	مبانی و مفاهیم استاتیک، دینامیک و ارگانیک مظاهر فساد.....
۲۵	فصل دوم: طبقه‌بندی انواع فساد سازمانی.....
۲۷	انواع فساد اداری.....
۳۰	فساد مالی و مظاهر آن.....
۳۲	فساد اخلاقی و مظاهر آن.....
۳۵	فصل سوم: ریشه‌های مظاهر فساد.....
۳۷	علل ظهور و گسترش فساد اداری.....
۴۴	ریشه‌ها و عوامل شکل‌گیری مظاهر فساد مالی.....
۴۹	تقیح مظاهر فساد مالی در آیات و روایات.....
۵۷	فصل چهارم: ابزارها و سازوکارهای کنترل با مظاهر فساد.....
۵۹	ابزارهای کنترل مظاهر فساد.....
۶۸	درجه‌بندی فساد.....
۷۳	فصل پنجم: رویکردها، سیاست‌ها و رویه‌های حراستی.....
۷۹	راهبردهای مبنایی حراست کل شهرداری تهران.....
۸۰	حراست کل شهرداری تهران و بحران.....

بخش دوم: مبانی عملیاتی

فصل اول: هنجارهای هوش اخلاقی در سازمان‌ها و مظاهر فساد.....	۸۵
هوش اخلاقی و هنجارهای سازمانی.....	۸۷
اصول پنج‌گانه اخلاق مدیریت و رهبری.....	۹۰
مفهوم اخلاق اداری و مبارزه با مظاهر فساد.....	۹۲
فصل دوم: باردارندگی مظاهر فساد.....	۹۳
قواین و مقررات ناظر بر پیش‌گیری از فساد.....	۹۵
نگاهی به مضامین مظاهر فساد در شهرداری تهران.....	۹۸
مظاهر عملی فساد در شهرداری تهران از دیدگاه کارکنان و مدیران حراست‌های تابعه.....	۱۰۸
راهکارهای پیشگیرانه از مظاهر فساد از دیدگاه مدیران حراست شهرداری.....	۱۱۲
فصل سوم: وضعیت مطلوب و راهکارها.....	۱۱۵
کالبدشکافی دو نمونه از مظاهر فساد در شهرداری.....	۱۱۹
مروری بر مدل‌های پایش مظاهر فساد.....	۱۲۵
استراتژی‌های مرتبط با خطر.....	۱۳۰
برنامه اجرایی - عملیاتی مقابله با مظاهر فساد.....	۱۳۴
بخش سوم: جستارهایی در مظاهر فساد سازمانی	
توسعه مرزهای دانش: شاخص نسبت معکوس میان آگاهی و مظاهر فساد سازمانی.....	۱۴۳
سیاست‌های راهبردی در مقابله با مظاهر فساد سازمانی.....	۱۴۶
نگاهی به آسیب‌زایی مظاهر فساد در سازمان‌ها.....	۱۴۸
فناوری اطلاعات و مظاهر فساد.....	۱۵۱
برون‌دادهای فساد اداری.....	۱۵۶
مبارزه با فساد اداری و مالی.....	۱۵۸
منابع.....	۱۶۱
نمایه.....	۱۶۹